

Om konsten att köpa konst

Offentliga konstinköp är viktig del av konstnärers inkomster. De fem landstingen i Norrland lägger årligen drygt 2,5 miljoner kronor på inköp av konst. Till det kommer konstnärliga gestaltningar som kan uppgå till miljonbelopp om landstinget i fråga tillämpar enprocentsregeln för konstnärlig gestaltning.

Hur stor del av konstinköpen som kommer de yrkesverksamma konstnärerna i det egna landstinget till godo varierar från norr till söder. Norrbotten och Gävleborg representerar ytterligheterna, övriga landsting i Norrland befinner sig någonstans däremellan.

Enprocentsregeln säger att en procent av den samlade kostnaden vid offentligt finansierad ny-, om och tillbyggnad ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Den följs av alla landsting i Norrland (utom Jämtlands landsting, men där ska landstingsfullmäktige ta ett beslut om att eventuellt höja beloppet för konstnärlig gestaltning från 0,5 procent till 1 procent den 26 november).

Byggrusch i Gävleborg

I Gävleborg byggs det för närvarande en hel del vilket ger utrymme för konstnärliga gestaltningar till ett värde av 2–3 miljoner kronor årligen. Under våren och försommaren 2012 upphandlade landstinget i Gävleborg fem konstkonsulter som under en treårsperiod ska bistå landstingets avdelning för kulturutveckling med research och projektledning av konstnärlig miljögestaltning i linje med enprocentsregeln.

I mars i år utbröt så en debatt i Hälsingetidningarna där landstinget i Gävleborg kritiserades för att inga av de konsulter som landstinget anlidade, eller de konstnärer som konsulterna föreslog, var yrkesverksamma i det egna länet. Av de konstnärer som konsulterna sedan föreslog var i stort sett inga yrkesverksamma i det egna länet. Debatten uppstod efter ett reportage och en krönika av kulturjournalisten Christina Hedquist om offentlig konst.

Chefen för avdelningen för Kulturutveckling vid landstinget i Gävleborg, Carin Palmquist Isaksson, svarade i samma tidningar att landstinget följer lagen om offentlig upphandling och att de informerat om upphandlingen av konstkonsulterna i viktiga och relevanta kanaler och nätverk och att upphandlingen utannonserats på landstingets hemsida.

Till Volym skriver hon i ett mejl att landstinget Gävleborg varje år köper in konst av flera konstnärer boende i länet.

– Vi arbetar också med att lyfta fram regionala konstnärskap i olika hängningar och lägger mycket tid och resurser på vård av konstverk av regionala konstnärer som finns i samlingen. Genom att vi har en konstkonsulent finns också möjligheter till stöd på andra sätt, till exempel genom projektbidrag, skriver Carin Palmquist Isaksson. Landstinget Gävleborgs fasta summa för kompletterande konstinköp ligger på 635 000 kronor per år.

Förbud mot geografisk diskriminering

Lagen om offentlig upphandling styrs av ett EU-direktiv som säger att det är förbjudet att diskriminera leverantörer på grund av nationalitet. Den upphandlande enheten får till exempel inte ge ett lokalt företag företräde med anledning av dess geografiska läge. Syftet är att skydda EU:s inre marknad.

Landstinget i Norrbotten skriver i sin nuvarande policy för arbetet med landstingets konst att konstnärer som verkar i Norrbotten ska prioriteras. Men policyn håller på att uppdateras och i den nya versionen försvinner formuleringarna om att länets konstnärer ska prioriteras.

– Men merparten av den lösa konsten köps på utställningar i länet, vilket per automatik innebär att den lokala konsten dominerar, säger Henrik Ygge, antikvarie vid landstinget i Norrbotten.

Hotell Vistet vid Sunderby sjukhus

Till det nybyggda hotell Vistet vid Sunderby sjukhus i Norrbotten köps konst för 1,4 miljoner kronor av 90 konstnärer, enligt enprocentsregeln. Konsten i hotellet skall vara ett gediget urval av nu verksamma konstnärer i Norrbotten. Projektet blir klart en bit in på nästa år.

– Det rör sig om 90 leverantörer där var och en ligger långt under tröskelvärdet för direktupphandling. Varje rum får en egen konstnär, det blir som en stor konstutställning, säger Henrik Ygge.

Urvalet gick till så att ett förslag arbetades fram av en konstgrupp som bildats för projektet. En referensgrupp med representanter från olika konstorganisationer och landstingets personal tog del av förslaget och ställde sig positiva. Målen var att förhöja och förstärka upplevelsen för besökarna på Hotell Vistet, att presentera den norrbottniska konsten för dem, att göra konsten synlig och att skapa lust för besökarna att upptäcka konsten.

Utöver eventuella enprocentprojekt köper landstinget i Norrbotten in konst för 500 000 kronor om året. Av 77 inköpta verk 2013 kom 61 procent från länet och 39 procent från konstnärer utanför länet.

Enligt upphandlingslagstiftningen kan inköp upp till 505 800 kronor direktupphandlas utan anbudsförfarande.

Konst till Facebooks serverhallar

I Norrbotten finns även ett Resurscentrum för konst, RCK, ett projekt samfinansierat av Norrbottens läns landsting och Luleå Kommun. Där arbetar Peppe Bergström med att knyta kontakter mellan näringsliv och konstliv i Norrbotten. När jag ringer har han precis gjort upp med Facebook om en affär på 600 000 kronor. Tre Norrbottenskonstnärer får 200 000kr var för att skapa konstnärlig gestaltning i Facebooks serverhallar i Luleå.

– RCK i Norrbotten ska bygga broar mellan näringslivet och konstscenen i Norrbotten. Hela min tjänst går ut på att konstnärer boende i och verksamma i Norrbotten ska få mer pengar och det får de, säger Peppe Bergström.

Under det första verksamhetsåret, 2013, drog RCK in 650 000 kronor. Pengarna kom från bostadsföretag och sysselsatte fem konstnärer bosatta i och verksamma i Norrbotten.

– I år, 2014, handlar det om över en million kronor, säger Peppe Bergström.

Förutom Facebook har årets affärer gjorts upp med bostadsföretag och flygplatsbolaget Swedavia. De sistnämnda har betalat 200 000 kronor för konstutställningar på flygplatser i Norrbotten (se länk nedan).

Tankarna går osökt till den stängda, klimatanpassade konsthallen vid Midlanda flygplats mellan Sundsvall och Timrå.

Lös konst för 700 000 i Västerbotten

Camilla Caster, konstansvarig vid landstinget i Västerbotten, köper in lös konst för 700 000 kronor om året och har därmed den största budgeten av landstingens konstinköpare i Norrland. Hon driver galleri Alva på universitetssjukhuset i Umeå i samarbete med konstkonsulenterna på Region Västerbotten.

– Galleriet har en regional profil och visar nästan uteslutande konst av yrkesverksamma konstnärer i länet. Jag bevakar utställningsverksamheten i länet och de konstnärer i länet som ställer ut där. Jag har också koll på om någon av länets konstnärer ställer ut nationellt, säger Camilla Caster.

Enligt Västerbottens läns landstings konstpolicy ska inköp ske i Sverige av nu levande professionella konstnärer. Den konst som köps in ska representera svensk samtidskonst på lokal, regional och nationell nivå. Särskild hänsyn ska tas till konstnärer verksamma i regionen.

Lägsta budgeten

Jämtlands landsting har den lägsta budgeten för konstinköp, 150 000 kronor om året. Det finns varken krav på eller hinder från att handla lokalt.

– Konst köps in utifrån den verksamhet och byggnation som avses, säger konsthandläggaren Karin Larsson.

Det händer att landstinget anlitar konsulter vid gestaltungsuppdrag. Hittills har uppdragen gått till regionalt yrkesverksamma konstnärer, eftersom beloppen legat under direktupphandlingsgränsen.

– Det ger bredare perspektiv och vi sprider kunskaperna, säger Karin Larsson.

För Karin Kvam, konstkonsulenten vid region Jämtland, handlar stödet till de regionalt verksamma konstnärerna om annat än inköp av konst:

– Vi stöttar yrkesverksamma konstnärer genom nätverkande, konstnärsträffar, fortbildning och rådgivning, säger Karin Kvam.

Samtidigt är lokala konstnärer väl representerade när det gäller offentliga inköp i Jämtland.

– Vi har många gallerier här. Finns det utställningsplatser spelar det roll. De flesta av våra konstnärer har blivit inköpta någon gång. Gestaltungsuppdrag är det bara några få som kan få och inte alla som vill ha eftersom det är så otroligt styrt. På utställningar slipper du det, säger Karin Kvam.

Västernorrland

Även i Västernorrland finns ett Resurscentrum för konst. Det fungerar som ett nätverk för samordning av länets konstverksamhet och drivs av landstinget under en treårsperiod 2012–2015 med stöd från Kulturrådet. Landstingets konstinköp görs i första hand hos det egna länets utställningsanordnare. Budgeten omfattar 534 000 kronor om året, plus eventuella enprocentsprojekt. De konsulter som hitintills anlåtats har varit boende i länet. Landstingets reviderade riktlinjer för konsthantering ska beslutas av regionala nämnden den 17 december. När det handlar om metoderna för upphandling har Västernorrland tittat på Kalmar läns policy och riktlinjer för offentlig konst i enlighet med lagen om offentlig upphandling, LOU. I remissupplagan av sin policy skriver Kalmar län bland annat att inköp av offentlig konst skapar uppdrag till konstnärer och gör det möjligt för dem att verka i länet. För att främja regionens konstnärer ska inköp av lös konst primärt göras på utställningar i gallerier, konstinstitutioner eller konstföreningar.

– Uppdraget är att köpa in högkvalitativ konst, säger Mats de Vahl, konstkonsulent i Västernorrland. Det ska inte finnas något krav att handla lokalt, men heller inget hinder.

Konstnärligt undantag

Det är möjligt för landstingens konstinköpare att köpa konst av i regionen yrkesverksamma konstnärer så länge de direktupphandlar lös konst för belopp under 505 800 kronor under redovisningsåret, men de kan lika gärna åka till Stockholm och shoppa på gallerierna där.

EU:s upphandlingsdirektiv förbjuder diskriminering på grund av nationalitet, men upphandlingslagstiftningen innehåller även ett undantag från annonseringsskyldighet på grund av konstnärliga skäl. För att undantaget ska vara tillämpligt krävs att det endast finns en viss leverantör som kan leverera utifrån en specifik kravbild.

– Det är den upphandlande myndighetens skyldighet att förklara varför just denna leverantör är den enda som kan utföra uppdraget, säger Elin Rosén på Konkurrensverket.

– Det finns inte så många prejudicerande domar och generellt tycker vi att man ska konkurrensutsätta. Men det är slöseri med resurser att göra en upphandling om man redan från början vet att bara en leverantör kan utföra uppdraget, säger Elin Rosén.

En personlig reflektion: Den för skattepengar inköpta konsten hamnar på landstingsägda sjukhus, hälsocentraler, folktandvårdsinrättningar, kontor med mera. För den vårdsökande medborgaren kan det vara en tröst och en trygghet att i landstingens vårdinrättningar få möta de landskap och de bildvärldar som präglats in i det undermedvetna tidigt i livet, oavsett om uppväxten skedde i Mexiko, Mellanöstern eller

Ångermanland. Att möta något främmande och nytt kan också stimulera, men helst både och.

Text och foto: Karin Kämsby
Volym 2014-11-25

Fotnot:

Elin Rosén hänvisar till två domar med helt olika utslag från Högsta förvaltningsdomstolen där frågan om undantag på grund av konstnärliga skäl har prövats:

http://www.kkv.se/beslut/_1222120052_001.pdf och

http://www.kkv.se/beslut/_0921105859_001.pdf.

Om konst på flygplatser:

<http://www.swedavia.se/lulea/om-lulea-airport/om-flygplatsen/nyheter/grafittikonst-pa-lulea-airport/>.